

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

књ. LXXVI, св. 2

ISSN 0350-185X
UDC 808

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
AND
SASA SERBIAN LANGUAGE INSTITUTE

SOUTH SLAVIC PHILOLOGIST

Vol. LXXVI, No. 2

Editorial Board

*Dr Rajna Dragičević, Dr Victor Friedman, Dr Najda Ivanova,
Dr Vladan Jovanović, Dr Aleksandar Loma, Dr Alina Maslova,
Dr Sofija Miloradović, Dr Miroslav Nikolić, Dr Slobodan Pavlović,
Dr Predrag Piper, Dr Slobodan Remetić, Dr Jelica Stojanović,
Dr Sreto Tanasić, Dr Zuzanna Topolińska, Dr Anatoly Turilov,
Dr Jasna Vlajić-Popović*

Editor-in-Chief

Rajna Dragičević

BELGRADE
2020

ISSN 0350–185X

UDK 808

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
И
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

књ. LXXVI, св. 2

Уређивачки одбор

*др Јасна Влајић-Појковић, др Рајна Драгићевић, др Најда Иванова,
др Владан Јовановић, др Александар Лома, др Алина Маслова,
др Софија Милорадовић, др Мирослав Николић, др Слободан Павловић,
др Предраг Пијер, др Слободан Реметић, др Јелица Сијојановић,
др Срејто Танасић, др Зузана Тојолињска, др Анајолиј Турилов,
др Викџор Фридман*

Главни уредник
Рајна Драгићевић

БЕОГРАД
2020

Први број *Јужнословенског филолога* изашао је 1913. године, у Београду. Часопис су покренули Љубомир Стојановић и Александар Белић, чланови Српске краљевске академије. Први уредник *Јужнословенског филолога* био је Александар Белић. Од броја XVIII часопис издају Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ. Часопис излази два пута годишње.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

808

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ филолог = South slavic philologist / главни уредник
Рајна Драгићевић. - [Штампано изд.]. - Књ. 1, св. 1/2 (1913) ; књ. 2, св. 1/2
(1921)-књ. 11 (1931) ; књ. 12 (1933)-књ. 17 (1938/1939) ; књ. 18, св. 1/4
(1949/1950)- . - Београд : Српска академија наука и уметности : Институт за
српски језик САНУ, 1913; 1921-1931; 1933-1939; 1950- (Београд : Birograf
comp). - 24 cm

Полугодишње. - Текст ћир. и лат. - Друго издање на другом медијуму:
Јужнословенски филолог (Online) = ISSN 2406-0763
ISSN 0350-185X = Јужнословенски филолог
COBISS.SR-ID 615183

Секретар Уређивачког одбора
др Владан Јовановић

Рецензенти

др Дејан Ајдачић, др Александар Лома, др Александар Лукашанец,
др Радмило Маројевић, др Александар Милановић, др Мотоки Номаћи,
др Слободан Павловић, др Људмила Поповић, др Биљана Сикимић,
др Марија Стефановић, др Зузана Тополињска

Ово издање финансирало је Министарство просвете, науке и технолошког развоја
Републике Србије према Уговору број 451-03-68/2020-14/200174 који је склопљен са
Институтом за српски језик САНУ.

Прихваћено на седници Одељења језика и књижевности САНУ 5. 9. 2020.

Издају

Српска академија наука и уметности, Кнез Михаилова 35, Београд
Институт за српски језик САНУ, Кнез Михаилова 36, Београд

Коректура
Дивна Продановић

Припрема за штампу
Давор Палчић (*palcic@eunet.rs*)

Штампа
Birograf comp d. o. o.
Београд

Решењем Министарства за науку, технологију и развој Републике Србије, број 413-00-724/2002-01
од 17. 7. 2002. године, ова публикација је ослобођена пореза на промет.

САДРЖАЈ

Студије и расправе

Зузана В. Тополињска: Дали предлозите претставуваат посебна зборовна група (<i>pars orationis</i>)?	9
Zuzanna V. Topolińska: Da li predlozi predstavljaju autonomnu vrstu речи?	14
Zuzanna V. Topolińska: Do the Prepositions Represent an Autonomous Lexical Class?	14
Марјан Д. Марковиќ: Анализа на формалната и семантичка деривација на прасловенскиот корен * <i>dvig</i> - во македонскиот јазик	15
Marjan D. Marković: Формална и семантичка деривација прасловенског глаголског корена * <i>двиг</i> - у македонском језику	24
Marjan D. Marković: Formal and Semantic Derivation of the Proto-Slavic Verbal Root * <i>dvig</i> - in the Macedonian Language	25
Екатерина И. Јакушкина: Опыт реконструкции синонимических отношений в праславянской лексике на сербскохорватском диалектном материале	27
Ekaterina I. Yakushkina: Реконструкција синонимских односа у прасловенској лексици на српскохрватској дијалекатској грађи	46
Ekaterina I. Yakushkina: The Reconstruction of Synonymous Relations in the Proto-Slavic Vocabulary Based on the Serbo-Croatian Dialect material	46
Исидора Г. Бјелаковић: Графијско-ортографска и граматичка начела Павла Соларића и почеци стандардизације српског језика	47
Isidora G. Bjelaković: Графическо-орфографические принципы Павле Соларича и начало стандартизации сербского языка	76
Isidora G. Bjelaković: Pavle Solarić's Orthographic and Grammatical Principles and the Beginning of Serbian Language Standardisation	77
Јерзи М. Бартмињски: W poszukiwaniu paradygmatu etnolingwistyki: glosariusz kluczowych terminów i pojęć	79
Jerzy M. Bartmiński: У потрази за парадигмом етнолингвистике: глосар кључних појмова и концепата	102
Jerzy M. Bartmiński: In Search of an Ethnolinguistic Paradigm: A Glossary of Key Terms and Concepts	103
Євгенія А. Карпилівська: Підходи до опису інновацій у сучасній українській неографії	105
Ievgeniia A. Karpilovska: Приступ опису иновација у савременој украјинској неографіји	124
Ievgeniia A. Karpilovska: The Approaches to the Description of Innovations in the Modern Ukrainian Neography	125

Сергей А. Борисов, Глеб П. Пилипенко: Дискурсивные практики и метаязыковое комментирование в речи представителей национальных меньшинств Боснии и Герцеговины (на примере славянских сообществ Республики Сербской)	127
Сергеј А. Борисов, Глеб П. Пилипенко: Дискурсивне праксе и метајезички коментари у говору представника националних мањина Босне и Херцеговине (на примеру словенских заједница у Републици Српској)	155
Sergey A. Borisov, Gleb P. Pilipenko: Discursive Practices and Metalinguistic Comments in the Speech of Representatives of National Minorities in Bosnia and Herzegovina (the Case of Slavic Communities in the Republic of Srpska)	155

Прилози

Bibliographia personalis у часопису <i>Јужнословенски филолог</i> (В л а д и м и р Б. Ж и в а н о в и ћ)	157
--	-----

Некролози

Радоје Симић (1938–2020) (Милош Ђ. Окука)	173
---	-----

Прикази и критика

<i>Введение в славянскую филологию : пособие.</i> А. А. Кожина (ред.). Минск: Белорусский государственный университет, 2019, 287 стр. (Н и к и т а В. С у п р у н ч у к)	181
Е. В. Падучева. <i>Эгоцентрические единицы языка.</i> Москва: Издательский дом ЯСК, 2019, 440 стр. (А н а К р е ч м е р)	186
Веселина Ђуркин. <i>Сложени зависни везници у српском језику и њихова функционалност илска дисџрибуција.</i> Београд: Јасен, 2018, 466 стр. (М и л о ш М. К о в а ч е в и ћ)	193
<i>Исходниша 5.</i> Михај Н. Радан (ур.). Темишвар: Савез Срба у Румунији, Центар за научна истраживања и културу Срба у Румунији, Филолошки, историјски и теолошки факултет Западног универзитета у Темишвару – Ниш: Филозофски факултет Универзитета у Нишу, 2019. (Б р а н к и ц а Ђ. М а р к о в и ћ)	201
<i>Два века в двадцати словах.</i> Н. Р. Добрушина, М. А. Даниель (отв. ред.). Москва: Издательский дом Высшей школы экономики, 2016, 453 стр. (С т е ф а н Д. М и л о ш е в и ћ)	209

Славянская историческая лексикология и лексикография: сб.
научных трудов. Вып. 2. В. Н. Калиновская, И. А. Малышева
(отв. ред.). СПб.: Институт лингвистических исследований
РАН, 2019, 317 стр. (Д р а г а н а М. К е р к е з) 217

Регистри

Регистар кључних речи LXXVI књиге <i>Јужнословенског филолога</i> , св. 2	223
Регистар имена LXXVI књиге <i>Јужнословенског филолога</i> , св. 2	225
Напомена	241

ISSN 0350-185X, – Кнь. 76, св. 2 (2020), стр. 105–125

UDK: 811.161.2'374

COBISS.SR-ID: 28704521

DOI: <https://doi.org/10.2298/JFI2002105K>

Примльено: 14. маја 2020.

Прихваћено: 9. јуна 2020.

Оригинални научни рад

Свгенія А. Карпіловська*

Інститут української мови НАН України, м. Київ

ПІДХОДИ ДО ОПИСУ ІННОВАЦІЙ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ НЕОГРАФІЇ

Інтенсивний розвиток української мови на зламі ХХ – ХХІ століть у зв'язку з її новим статусом державної мови незалежної України, кардинальними змінами в українському суспільстві, його відкритістю до процесів глобалізації спричинив становлення в українському мовознавстві нових дисциплін – неології та неографії. У них сформувалися два взаємозумовлені підходи до аналізу та лексикографічного опису нових мовних одиниць (інновацій) – диференційний та інтегральний. Перший передбачає дослідження інновацій у зіставленні з уже наявними одиницями мови, випрацювання критеріїв визначення їхніх типів за ознаками новизни в системі мови і в тексті Другий підхід зорієнтований на вивчення ступеня усталення інновацій у сучасній українській мові, ваги понять, які вони вербалізують, у концептуальній та мовній картинах світу сучасних українців. Показником ступеня усталення інновації є її функціональний потенціал у мовній діяльності спільноти. Він становить сукупність одиниць, які з такою інновацією перебувають у парадигматичних, синтагматичних та епідигматичних (дериваційних) відношеннях.

Слово як стрижнева одиниця української номінації, предикації та оцінки дає змогу виявляти інші типи мовних інновацій. У сучасному українському лексиконі наявні такі типи неологізмів: новотвори, новозапозичення, неосемантизми, неографізми, актуалізовані та повернені слова. Застосування диференційного підходу доцільне на етапі накопичення нового мовного матеріалу, інтегральний підхід необхідний на етапі визначення тих інновацій, які усталилися в мові і можуть слугувати ресурсом для поповнення її загального словникового складу. Результати аналізу нової лексики подають диференційні й інтегральні неологічні словники.

Ключові слова: українська мова, неологія, неографія, диференційний словник, інтегральний словник, інновація, неолексема.

* kvs@ukrpack.net

Спеціальні словники нової української лексики та фразеології з'явилися наприкінці ХХ століття. Першою ластівкою можна вважати «Словничок лексикографічно не зареєстрованих українських слів гібридної структури», укладений у 1986 р. як методичні матеріали для студентів-філологів викладачами педагогічного інституту в тодішньому Кіровограді (нині – Кропивницький) Г. В. Скляніченко та В. К. Чернецьким (Скляніченко, Чернецький 1986). Назва і рік видання цього словника доводять, що він став реакцією мовознавців на завершене в 1980 р. видання найавторитетнішого й донині в українській лексикографії (реєстр містить близько 137 тис. слів) тлумачного «Словника української мови» в 11 томах (далі – СУМ-11), який уклали лексикографи Інституту мовознавства ім.О.О. Потебні АН УРСР (нині – Національної академії наук України) (СУМ-11 1970–1980). Скромне позначення «словничок» зумовлене невеликим обсягом реєстру праці кіровоградських викладачів – 1042 лексеми термінологічного походження. Словотвірна структура описаних слів має гібридний характер, тобто у ній іншомовні основи поєднані з питомими українськими афіксами або основами на зразок *фотозбільшувач*, *авіазв'язок*. До таких слів додано граматичні ремарки та контекст уживання. Словник не подає дефініцій лексем, а отже, становить лише перелік слів, що не потрапили до реєстру академічного словника і потребують професійного аналізу лексикографів. З огляду на незначний наклад ця праця залишилася маловідомою навіть у середовищі мовознавців.

Самі укладачі СУМ-11 упродовж десятиліття його видання стежили за розвитком українського лексикону, фіксували нові слова й словосполуки, що з'являлися в українській мові, а також намагалися виявити пропущені в реєстрі слова. Як результат такої роботи в останньому, одинадцятому, томі словника вміщено додаток слів на літери А-П. Утім, цей додаток, як і згаданий вище навчальний «Словничок», ставили собі на меті показати лексику, відому у мовній практиці українського суспільства, проте не засвідчену словниками, а не власне нову лексику, таку, яка з'явилася у мові після видання певних словників. Дати публікації джерел, з яких взято доповнення до СУМ-11, підтверджують їх усталеність у мовній практиці до початку видання цього словника. Серед них переважають запозичення, а також похідні від питомих і запозичених лексем: *ацтеки*, *бетатрон*, *вентилювання*, *карболітовий*, *гніздувати*, *марнодум*. Для позначення такої лексики, яка давно побутує у мовній практиці суспільства, проте з різних причин, зумовлених зовнішніми (суспільно-політичними, ідеологічними) й внутрішніми, власне лінгвістичними (тип та призначення словника) чинниками, не зафіксована в словниках, в україністиці закріпився термін *позасловникова лексика* (Головащук 1988) на відміну від незафіксованої *нової лексики*.

Призначення словників власне нової лексики і полягало у фіксації тих слів і словосполук, які з'явилися у мові певного періоду і ще не описані в загальномовних нормативних словниках. Перший такий словник в лінгвоукраїністиці – «Нове в українській лексиці» – уклала Д. Мазурик, викладачка Львівського національного університету імені Івана Франка (СМ 2002). Він побачив світ у Львові 2002 р., отже початок нового тисячоліття в україністиці ознаменовано становленням нової лінгвістичної дисципліни – неографії як самостійного розділу лексикографії, який описує нове у мові. Показово, що укладанням словників нової лексики, або неологічних словників першими зайнялися викладачі вишів. Таких довідників потребувала нова мовна ситуація в Україні, навчання української мови, підготовка вчителів, перекладачів, редакторів, журналістів, які б знали реальний стан функціонування української мови у різних сферах життя сучасного українського суспільства.

Спершу дослідники інновацій в сучасній українській мові цілком закономірно зосередили свою увагу на творенні словників диференційного типу з абетковим упорядкуванням реєстру. Необхідно було окреслити поняття «нове у мові», «мовна інновація», з'ясувати типи нових мовних одиниць, джерела їхньої появи та способи творення, встановити формальні, семантичні й функціональні ознаки їхньої новизни, виробити засоби опису інновацій різних типів у неологічному словнику, його метамову. Об'єктом аналізу мовних змін стало слово. Воно як стрижнева одиниця когнітивної й комунікативної діяльності людини, а саме: номінації, предикації та оцінки дає змогу виявляти й інші типи інновацій на нижчих та вищих щаблях системи мови: нові основи й форманти, нові форми слів, їхні сполуки, а також з'ясовувати, що саме змінилося в уже наявних словах мови.

Найповніше складники метамови опису нової української лексики, питомої та запозиченої, засвідченої в текстах початку ХХІ ст. і ще відсутньої в нормативних загальномовних словниках, подала в уже згаданому першому українському диференційному неологічному словнику Д. Мазурик. У створенні метамови свого словника вона врахувала досвід слов'янської неографії, зокрема російської, починаючи від словників «Нові слова та значення» за редакцією Н. З. Котелової і Ю. С. Сорокіна (Новые... 1971) і закінчуючи «Глумачним словником російської мови кінця ХХ ст.: Мовні зміни» за редакцією Г. М. Склярєвської (Толковий... 2000). Спеціальні ремарки в словнику Д. Мазурик вирізняли *абсолютні неологізми*, або слова та значення слів, які вперше зафіксовано в словнику. Окремо ремарковано *семантичні неологізми*, або, за визначенням авторки, нові значення багатозначних слів, а також неологізми, написання яких уже кодифіковано в орфографічному словнику згідно з правилами чинного українського правопису. До реєстру обговорюваного словника

введено не лише нові слова, а й нові стійкі словосполуки. Так, як абсолютні неологізми в сучасній українській мові у словнику Д. Мазурик уміщено запозичення *кліп*, *піар*, *ексклюзив*, нові семантичні неологізми на зразок прикметника *бюджетний* у значенні «який фінансують із державного бюджету», нові похідні слова з питомими й іншомовними основами на взір *безпам'ятство*, *прозахідний*, *експрес-опитування*, Крім абсолютних, словник зафіксував і *відносні неологізми*: актуалізовану лексику, яка уже є в системі української мови, але з її периферії перемістилася до її центру й активізувалася у мовній практиці; *бізнес*, *вислід*, *військовик*, *задекларований*, *інновація*. *речник*. Крім активізованої, словник засвідчив і пасивізовану лексику, що внаслідок суспільних змін відійшла на периферію мови або й зникла з неї: *командна економіка*, *рубльова зона*, *соцзамовлення*). Отже, нова лексика та фразеологія у словнику Д. Мазурик покласифікована за ознаками 1) складника структури слова, що зазнав оновлення (нові форма та семантика слова, нова лише семантика слова (семантичний неологізм): 2) характеру функціонування в сучасній мовній практиці (активізація/пасивізація) та 3) складності позначення (слово чи словосполучка).

За роки, що минули з часу виходу у світ словника Д. Мазурик, в українській неографії з'явилася низка диференційних неологічних словників (Віняр, Шпачук 2002; Туровська, Василькова 2008; Балог та ін. 2010; Нелюба 2010; СНУ 2012; Нелюба, Редько 2017; Степаненко 2017). Укладачі цих словників обирали різні за обсягом часові проміжки для виявлення нової лексики й фразеології – від 2 до 20 і більше років, зосереджували свою увагу на різних ділянках сучасної української мовної практики, різних стилях і сферах функціонування української мови, а отже, подали у своїх працях різні продукти мовотворчості сучасного українського суспільства. Наприклад, харківський мовознавець А. М. Нелюба і його співавтори в серії словників «Лексико-словотвірні інновації» (Нелюба 2010) і – як їхньому узагальненні – словниках «Словотворчість незалежної України. 1991–2011» (СНУ 2012) та «Словотворчість незалежної України. 2012–2016» (Нелюба, Редько 2017) пильну увагу приділили мовній грі, проявам реакції мовців на події в житті українського суспільства. Серед зафіксованої у цих словниках лексики чимало так званих «слів-свідків» (Левонтина 1995), слів на злобу дня, які йдуть з активного вжитку разом з тими явищами, які вони позначили. Новим у метамові цих словників є подання до описуваних слів їхньої дериваційної історії, вказівки на їхню твірну базу та засоби творення. Утім, не завжди можна погодитися з висновками авторів. Наприклад, до слова *лівосуддя* «неправедний, продажний суд» у словнику А. М. Нелюби «Словотворчість незалежної України. 1991–2011» подано таке пояснення його словотвірної будови: **лів(ий) + право(суддя)** з дефініцією «про-

тилежне до правосуддя» (СНУ: 253). У цьому поясненні шляху творення слова *лівосуддя* словотвірний зразок ототожнено з твірною базою. Вірогіднішою видається думка Н. О. Янко-Триницької, що ми в таких випадках маємо справу з композицією на основі твірної сполуки *лівий суд* за наявним зразком (пор., крім *правосуддя*, також *кривосуддя*, синонімічне аналізованому новотвору *лівосуддя*), а не телескопію на базі прикметника *лівий* та композита *правосуддя*. Н. О. Янко-Триницька вважала, що в російській мові загальноновживаний, нормативний дериват *умозаключение* стає зразком для творення okazіоналізма *чувствозаключение*, а деривати *вполуха* (слухати), *вполгоса* (говорити, співати) і *вполглаза* (дивитися) спрогнозували okazіоналізм *вполноги* (танцювати) (Янко-Триницька 2001: 462–464). Наявна у мові одиниця слугує прикладом для створення нового слова, а не входить до складу його твірної бази.

Лексика, зафіксована в обговорюваних словниках харківських лексикографів, переважно okazіональна, підвищено експресивна й оцінна. Вона показова для підтвердження активності тих чи тих словотворчих ресурсів сучасної української номінації, цінна для вивчення змін у концептуальній і мовній картинах світу сучасного українця, тенденцій їхньої розбудови. Проте саме через свою прив'язаність до певних ситуацій і подій, їх виразно авторську оцінку така лексика навряд чи усталиться в загальній мовній практиці і ввійде до реєстрів нових нормативних загальномовних тлумачних словників. Подам лише один приклад на доказ такого висновку. У 2001 році для участі в парламентських виборах 2002 р. в Україні було створено політичний блок п'яти партій під назвою «За єдину Україну». Невдала аббревіатура ЗаЄДУ, що для тих, хто знає російську мову, звучала двозначно (рос. *за еду* «за їжу, харч»), викликала сплеск мовної гри в українському суспільстві, відбитий в текстах засобів масової інформації, у мові політики й у розмовному мовленні. Деякі з таких лексем вміщено в словнику А. М. Нелюби «Словотворчість незалежної України. 1991–2011»: *заєдаїзм*, *заєдист*, *заєдун*. Блок розпався в червні 2002 р., а з ним канули в Літу й такі експресивно-оцінні найменування всього з ним пов'язаного. Їхнє розуміння нині потребує історичного коментаря.

Диференційний підхід до словникового опису нової лексики та фразеології передбачає їхнє зіставлення з уже наявними мовними одиницями й увиразнення їхньої відмінності від них у формі, семантиці, уживанні чи стилістичному, експресивно-оцінному ореолі. Так, Д. Мазурик опис нового значення відомого слова буде на зіставленні його дефініції з уже наявною у вищезгаданому СУМ-11. До нового запозичення з англійської мови *тендер* (з англ. *tender* – пропонувати, подавати заявку) вона у вже згадуваному словнику «Нове в українській лексиці» подала дефініцію «міжнародні торги, на які виставляють державне замовлення на виконання певних робіт з метою залучення інвестицій. Перемож-

ця торгів визначають на конкурсній основі» (СМ: 116). У кінці статті для увиразнення нової семантики цього слова, форма якого вже відома українцям, вміщено дефініцію уже засвоєного запозичення *тендер*: 1. Причїпна частина паровоза, де містяться запаси води, палива, мастила; 2. Однощоглове морське (допоміжне) спортивне судно (СУМ-11 X: 72). Наскільки стрімка нині динаміка української мови, передусім її словникового складу, свідчить розвиток у ній семантики цього нового англїзму. Через 10 років після виходу в світ словника Д. Мазурик, у 2012 році, новий однотомний академічний тлумачний «Словник української мови» кодифікував у своєму описі значно ширшу семантичну парадигму слова *тендер* як фінансового й економічного терміна. Така парадигма доводить глибше закорінення цього запозичення в концептуальну і мовну картини світу сучасних українців. Зіставлення з дефініцією в словнику Д. Мазурик унааявнює напрямки розвитку на українському мовному ґрунті семантики англїйського слова *tender*: 1. Бланк з пропозицією певних вимог, послуг, який розсилає організатор торгів потенційним учасникам. 2. Торги, які влаштовують з метою найвигіднішого продажу чого-н. 3. Відкритий конкурс, аукціон за заздалегїдь поданими заявками, які містять комерційні пропозиції. 4. Письмова пропозиція, заявка про намір доставити який-н. товар за терміновим контрактом (СУМ-1: 1142). У цьому ж джерелі зазначений похідний прикметник *тендерний*. Отже, диференційні словники забезпечують опрацювання нової лексики, загалом будь-яких мовних інновацій на етапі її збирання й вирізнення з уже наявних лексичних одиниць. Критична маса таких лексичних інновацій, необхідність з'ясувати їхню активність у мовній практиці, спектр функціонування у різних стилях і сферах уживання мови, місце і роль у когнітивному й комунікативному просторі сучасної української мови, а отже, доцільність їхнього усталення у ній спричинили формування підходу до опису інновацій, протилежного диференційному, і появу неологічних словників іншого – інтегрального – типу.

Аналіз матеріалів наявних на той час диференційних словників нової лексики слов'янських мов (Новые... 1971; Толковый... 2000; Vasić та ін 2001; Оташевић 2003; Nová... 2004; Уласевич, Даўгулевіч 2013) та відстежування функціонування лексичних інновацій у текстах різних функціональних стилів і сфер уживання української мови виявили сукупності нових слів зі спільними ознаками форми й семантики, тобто сукупності спільнокореневих і спільноформантних слів, Спільнокореневі лексичні угруповання засвідчували належність нових слів до спільного поняття, а угруповання слів зі спільним формантом унааявнювали способи вербалізації понять, активні в новій лексиці. Базові одиниці таких угруповань – непохідні слова, основи та форманти вказували на активно розпрацьовувані ділянки сучасного українського лексикону, доводили

значущість вербалізованих понять у мовній діяльності української спільноти (КАРПЛОВСЬКА 2004).

З 2006 р. розпочалася підготовча робота до укладання першого в українській лексикографії неологічного словника інтегрального типу. Він побачив світ у 2013 р. під назвою «Активні ресурси сучасної української номінації: идеографічний словник нової лексики» (АРСУН 2013). Фактичною основою цього словника став комп'ютерний фонд інновацій в українській мові (далі – КФІ), який складався з двох частин: корпусу діагностичних мікроконтекстів уживання певного слова та параметричної бази даних, у якій автори словника зібрали інформацію про форму, семантику й функціональні властивості лексичних інновацій. На сьогодні КФІ містить близько 30 тис. мікроконтекстів уживання майже 8 тис. нових слів і стійких словосполук у різних функціональних стилях української мови: офіційно-діловому, художньому, публіцистичному, розмовному. Широта спектру вживання інновації доводила її не випадковість у мові, номінативну й комунікативну значущість у різностильовій мовній практиці.

Ознака новизни слова, як відомо, релевантна в певному часовому проміжку, тому для формування реєстру інтегрального словника важливо було встановити хронологічну межу фіксації лексики в загально-мовних нормативних словниках як свідченні її усталеності в мові. Слова та словосполучення або їхні значення, зафіксовані після такої часової межі, вважалися новими, якщо не було виявлено їхнього побутування в текстах ранішого часу. Як таку точку відліку для виявлення нової української лексики укладачі словника визначили 1991 р., рік створення незалежної Української держави з новими можливостями функціонування та розвитку в ній української мови в статусі державної.

За еталон для зіставлення стану українського лексикону на початку XXI ст. з його станом до 1991 р. було використано достатньо показовий корпус українських слів, зафіксованих в українських словниках, виданих до 1991 р. Це – реєстр комп'ютерного морфемно-словотвірного фонду (далі – МСФ) української мови, створеного нашим колективом протягом 1988–1991 рр. і поповнюваного до сьогодні. Реєстр МСФ сформовано за п'ятьма авторитетними й різнотипними словниками сучасної української мови, виданими протягом 1970–1989 рр.: 1) академічним тлумачним «Словником української мови» в 11-ти томах (1970–1980) (СУМ-11); 2) словником-довідником І. Т. Яценка «Морфемний аналіз» у 2-х томах (1980–1981), 3) «Частотним словником сучасної української художньої прози» у 2-х томах за редакцією В. С. Перебийніс (1981), 4) «Словником іншомовних слів» за редакцією О. С. Мельничука (1974, 1-е видання) та 5) «Словником-довідником з правопису та слововживання» С. І. Головащука (1989). Орфографічна частина останнього словника містила слова, не зафіксовані в СУМ-11. На сьогодні реєстр МСФ налічує понад 170

тис. слів з відомостями про їх морфемну будову, частиномовну належність, кількість значень і абсолютну частоту вживання у півмільйонному масиві художніх прозових текстів.

Дослідники динаміки слов'янських мов переконливо довели, що для виявлення у них змін, що набувають стійкості і впливають на склад і будову мовної картини світу певної національної спільноти, передусім змін у словниковому складі мови, показовими є періоди в 10-15 років, протягом яких відбувається формування нового покоління мовців (НОРЕСКҮ та ін 1989; ЗЕМСКАЯ 2000; СТРУГАНЕЦЬ 2002; Słowotwórstwo/Nominacja 2003; СТИШОВ 2005; КЛИМЕНКО та ін 2008; КАРПЛОВСЬКА та ін 2017). Отже, обрані для формування корпусу неологічного інтегрального словника часові рамки – 1991–2006 – цілком відповідали цьому параметру.

До реєстру словника потрапили ті слова, які не лише не менше 10 років функціонували в текстах різних стилів і сфер уживання української мови, а й стали основою для творення нових лексичних сукупностей або поповнили вже наявні. Здатність певного нового слова вступати з іншими одиницями мови в парадигматичні, синтагматичні й епідигматичні (дериваційні) відношення ми назвали її *функціональним потенціалом*. Його склад та активність поповнення й визначають місце і роль такої лексичної інновації в системі мови і в тексті. Моделювання функціонального потенціалу було здійснено в обговорюваному словнику для нових слів трьох типів: 1) актуалізованих (*бізнес, держава, продукт, ринок*), 2) новозапозичень (*інтернет, медіа, месидж/меседж, феєшн*) та 3) неосемантизмів (*вимір, поле, формат, чистий*). Новотвори як нові похідні слова становлять один із складників функціонального потенціалу базового слова – його епідигматичний (дериваційний) профіль. Усього в словнику описано близько 4 тис. слів і словосполук. Інтегральний підхід уможливив виділення в об'єднаннях лексичних інновацій і нових або актуалізованих словотворчих інновацій – афіксів та афіксоїдів. Такі одиниці також введено до реєстру словника (*анти-, біля-, -ець/івець, не-, поза-*).

За слухним висловом Ю. М. Караулова, «словник стає метою і підсумком дослідницької праці над тією чи іншою проблемою, ніби «відповіддю» на певне лінгвістичне завдання» (КАРАУЛОВ 1981: 42). Для представлення функціонального потенціалу активних інновацій, а також відомостей про їхню форму, семантику та походження запропоновано формат статті інтегрального неологічного словника, який містить 7 зон:

1. Реєстрова одиниця. У цій зоні подано відомості про тип інновації: **АК** – актуалізована й активізована одиниця – слово або словотворчий формант (префікс чи суфікс); **НЗ** – нове запозичення, **НС** – неосемантизм, нове слово-значення. До реєстрової одиниці додано інформацію про її написання в текстах: з великої чи з малої літери, в лапках чи без

лапок, для формантів – разом чи з дефісом у структурі складних слів – композитів, кирилицею чи латиницею, а також відомості про часові межі (хронологію) фіксації у словниках і текстах.

2. Граматична інформація (грам). Відомості про відмінювання реєстрової одиниці-слова подано за «Граматичним словником української літературної мови, Словозміна», який уклали співробітники Інституту української мови НАН України (ГС 2011). Для уже відомих слів вміщено лише модель парадигми їхнього відмінювання, для нових слів – саму таку парадигму. У цій зоні словника є також інформація про нові явища в граматичній семантиці слів: 1) розширення парадигми їхнього відмінювання, наприклад, для іменників і прикметників – уживання в сучасних текстах у формах множини з можливими змінами в їхньому значенні (*бізнеси, помаранчеві, сірі*); 2) здатність до переходу в інші частини мови, зокрема, для прикметників – до субстантивзації (*помаранчеві, мобільний*), для іменників – до вживання у функції прислівника (*у вимірі, пакетом/у пакеті, у форматі*). У статтях до словотворчих формантів окрему увагу звернено на зміни в їхньому категорійному значенні, у сполучуваності з твірними основами. Наприклад, для суфікса **-івець** вказано на активізацію у сполученні з іменними (іменниковими та прикметниковими) основами, зокрема з абрєвіатурами, для творення назв представників політичних партій, об'єднань, рухів: *соборівець* (член партії «Собор»), *ющенківець* (послідовник Віктора Ющенка). Часто для підкреслення походження такої назви від абрєвіатури у формі деривата зберігають її написання з великої літери, пор. *бютівець* і *БЮТівець* (член БЮТ – Блоку Юлії Тимошенко).

3. Дефініція нова (дефн). Її подано за словниками української мови, виданими після 1991 р., або, у разі відсутності реєстрової одиниці в таких словниках, – укладачі словника створюють її за текстами згаданого вище КФІ. Атрибуція дефініцій засвідчує рівень закорінення нового значення у мовній свідомості сучасних українців: фіксація у текстах – рівень мовної практики, фіксація у словниках – рівень системи мови, унормованої та кодифікованої мовної практики. Наприклад, тлумачні словники української мови фіксують іменник *вимір* лише як позначення дії встановлення величини чого-небудь або самої такої величини і подають такі його дефініції – «визначення якої небудь величини чого-небудь» (*зробити вимір, вимір води*) та «величина, що вимірюється» (*будинок має кілька вимірів*) (СУМ-11 I: 431). Для нового значення слова *вимір*, засвідченого в текстах, в словнику запропоновано таку дефініцію – «аспект розгляду, сприйняття, вияву когось, чогось» (*історичний вимір, виміри політики*). У цьому значенні іменник *вимір* здатен граматикалізуватися й у сполучі з прийменниками у та в виконувати роль прислівника спосо-

бу дії (деякі дослідники вважають такі сполуки вторинними, похідними прийменниками), пор. *українці у вимірі економіки знань*.

4. Дефініція стара (дефс). Таку дефініцію подано за словниками української мови, виданими до 1991 р. Для неосемантизмів наведено стару дефініцію лише того значення, яке пов'язане з новим значенням слова. Якщо ж неосемантизм не пов'язаний із семантикою вже засвідченого слова і його можна розглядати як нове приховане запозичення (MARKOWSKI 2000), вказано на його прототип у мові-донорі. Наприклад, до згаданого вище неосемантизму *вимір* засвідчено його прототип – англійський іменник *dimension* в значенні «сторона, аспект (життя, проблеми)» й подано приклади його вживання в англійській мові, ідентичні за семантикою з українськими: *problem of international dimensions* «проблема міжнародного масштабу, буквально – проблема міжнародних вимірів».

Зони статті словника 5-7 з описом відношень заголовного слова з іншими словами в тексті та в системі мови становлять профілі його функціонального потенціалу. Кожна з цих зон може мати підзони, що містять відомості про різновиди синтагматичних, парадигматичних та епідигматичних (дериваційних) відношень, у які вступає описуване слово. Структурування певної зони свідчить про активність одиниці в тому чи тому типі відношень. Розбудова цих зон та їхнє наповнення залежать від частиномовного статусу інновації у системі мови та від її функції у висловленні.

Зона 5 – синтагм – містить 5 підзон: **5.1. з А** (лат. *attributum* «означення») – сполуки з ознаковим словом (прикметником, займенником, числівником, дієприкметником); **5.2. з N** (лат. *nomen* «ім'я») – сполуки з іменником (субстантивованим прикметником); **5.3. з V** (лат. *verbum* «дієслово») – сполуки з дієсловом (предикатом), **5.4. з Adv** (лат. *adverbium* «прислівник») – сполуки з прислівником (адвербіалізованим іменником) і **5.5. з P** (лат. *particula* «частка») – сполуки з часткою. Тип словосполучення визначено залежно від частиномовного статусу слова, поєднуваного з реєстровою одиницею та його функції у висловленні.

Для прикметників, що виявляють здатність до субстантивації, в зоні **5.2.** передбачено підзони **5.2.1. атрибут** – у функції означення (*номаранчева коаліція*) і **5.2.2. субстант** – у функції підмета або додатка (*формат участі помаранчевих у переговорах*). У зоні **5.3.** визначено підзони **5.3.1. підмет** і **5.3.2. присудок**. Синтагматичні відношення встановлено між словами, тобто зона **5** описує так званій зовнішній синтаксис слова. Опису синтагматики морфем у слові, тобто так званого внутрішнього синтаксису слова, слугує зона **7** статті.

Зона 6 – парадигм – також має 5 підзон: **6.1. Синоніми** (з підзоною **6.1.1. Синоніми-конкуренти** для слів і формантів, здатних побутувати в однакових внутрішньослівних або міжслівних оточеннях, тобто сполучатися з тим самим словом або основою); **6.2. Антоніми** (з **мезонімами**); **6.3. Гіпоніми**, **6.4. Гіпероніми**, **6.5. Омоніми**. Як гіпероніми, або родові назви передусім виділено слова, використані для опису заголовного слова статті в його дефініції. Наприклад, для гіпоніма, або видової назви *інтернет* як гіпероніми виділено слова *мережа*, *об'єднання* з огляду на його усталену дефініцію «глобальна комп'ютерна мережа: об'єднання регіональних і локальних комп'ютерних мереж». Між тим, подано й приклади, у яких питомий неосемантизм *мережа* та новозапозичення *інтернет* з його редукованими варіантами *інет*, *нет* можуть виступати в ролі абсолютних синонімів; *вийти в інтернет* – *вийти у мережу/Мережу*. Доказом тотожності значення питомого й іншомовного слів слугує написання слова *мережа* з великої літери – *Мережа* – стосовно лише мережі Інтернет, а також деривати *Міжмережжя*, *Всмережжя*, *мережжя* й аналітичні номінації на зразок *Всесвітня мережа*, *глобальна мережа*.

Зона 7 – епідигм – налічує 3 основні підзони: **7.1. афікс** – афіксальні прості похідні, **7.2. складсл** – складні слова і **7.3. гра** – мовна гра (ігрове, каламбурне словотворення). Кожна з цих підзон також може мати підзони залежно від способу словотворення: **7.1.1. суфікс** – суфіксальні похідні, **7.1.2. префікс** – префіксальні похідні, **7.1.3. конфікс** – конфіксальні (префіксально-суфіксальні) похідні, **7.1.4. усіч** – усічення (безафіксне словотворення) і **7.1.5. універби**; **7.2.1. комп** – композити (основоскладання) (з підзонами **7.2.1.1. початок** – реєстрова одиниця або похідні з нею в початковій позиції в слові, **7.2.1.2. кінець** – реєстрова одиниця або похідні з нею в кінцевій позиції в слові і **7.2.1.3. серед** – реєстрова одиниця або похідні з нею в серединній позиції в слові), **7.2.2. юкст** – юкстапозити (словоскладання) (з підзонами **7.2.2.1. початок** – реєстрова одиниця або похідні з нею в початковій позиції в слові та **7.2.2.2. кінець** – реєстрова одиниця або похідні з нею в кінцевій позиції в слові); **7.2.3. абр** – абрєвіатури з підзонами: **7.2.3.1. ініц** – ініціальні (буквені) (з підзонами **7.2.3.1.1 афікс**, **7.2.3.1.1.1. суфікс**, **7.2.3.1.1.2. префікс**), **7.2.3.2. звук** – звукові, **7.2.3.3. склад** – складові (складноскорочені слова) і **7.2.3.4. міш** – мішані) та **7.2.4. телескоп** – телескопічні похідні; **7.3.1. початок** – реєстрова одиниця або похідні з нею в початковій позиції в слові і **7.3.2. кінець** – реєстрова одиниця або похідні з нею в кінцевій позиції в слові.

У підзонах зони 7 арабськими цифрами виділено деривати різних ступенів похідності (тактів словотворення). Наприклад, у зоні **7.1.1.** в статті до прикметника-неосемантизму *мобільний* суфіксальні похідні від його субстантивата-універба *мобільний*, створеного на базі словосполу-

ки *мобільний телефон*, подано так: 1) (I ступінь похідності) *мобіллка*; 2) (II ступінь похідності) *мобілочка*. Якщо похідні, пов'язані мотиваційними відношеннями, утворено різними способами і вони потрапили до різних підзон, до них додано відсилання, напр.: прикметник *антикризовий* є конфіксальним похідним від іменника *криза* і його вміщено в статті до префікса **анти-** в складі підзони **7.1.3**. Натомість іменник *антикризовик* і прислівник *антикризово* є суфіксальними похідними від цього прикметника і їх вміщено в підзоні **7.1.1**.

На відміну від слова, для якого вказано його лексичне значення, для формантів подано їхнє категорійне чи розрядне словотвірне значення. Наприклад, для прийменника *біля* зафіксовано його граматиалізацію, перетворення в похідних прикметниках на активний префіксоїд зі значенням «перебування в просторі за межами того, що названо твірною основою». У дериватах за допомогою префіксоїда **біля-** формується переважно негативна оцінка такої просторової ознаки, пор. *літературний* і *білялітературний* (текст), *наукова* і *білянаукова* (книга).

Формат представлення відомостей про лексичну чи словотвірну інновацію, реалізований в описуваному інтегральному неологічному словнику, дає об'єктивні підстави для розв'язання проблеми вибору якоїсь номінації з кола її конкурентів, кореферентів, що називають те саме поняття, та визначення критеріїв її кодифікації в нормативному корпусі сучасної української літературної мови. Переважно така проблема вибору постає, коли кореферентами є питома й запозичена номінація, а отже, вибір пов'язаний з необхідністю збереження самобутності української номінації, дотримання рівноваги в лексиконі між питомих і запозичених його складом. Матеріали словника підтвердили висновок дослідників про те, що конкурування номінацій в українській мові має три різновиди: 1) боротьба з неминучим витісненням одного з конкурентів; 2) співіснування та 3) розходження за різними сферами і стилями мови або семантико-функціональна диференціація конкурентів (Таран 2011). Прикладом першого типу конкурування можуть бути назви мобільного телефону в українській мові. Усталилася нейтральна назва *мобільний телефон* з розмовними універбами *мобільний*, *мобільник*, *мобіллка*. Калька-росіянізм *сотовий* (*сотовик*) вийшла з ужитку. Співіснують назви *Інтернет* і *мережа*, *медіа* і *ЗМІ*, *засоби масової інформації*, *месидж/меседж* і *повідомлення*, *оповіщення*, *пошання*. Якщо іменники новотвори *мережник* і *мережевик* залишаються тотожними за значенням «фахієць, який забезпечує діяльність комп'ютерної мережі, або той, хто працює у комп'ютерній мережі, розміщений у ній (магазин)», то іменник *мережанин* позначає лише користувача мережі. Так само не ідентичні за своїм стилістичним ореолом нейтральна сполука *електронна пошта*, розмовні новозапозичення *емейл/мейл*, універб *електронка* та жаргонізм *мило*.

Поява деяких повторних запозичень доводить потребу мовців у детальнішій, більш нюансованій й аспектуалізованій вербалізації певного вже відомого поняття. Такі інновації підтверджують потужну тенденцію професіоналізації та інтелектуалізації сучасного українського лексикону. Прикладом активної інновації, запозиченої з метою профілювання вже відомого українцям поняття може слугувати англізм *фешн* (від англ. *fashion* – мода). В українській мові ще з початку минулого століття побутують прикметник *фешенебельний* і похідний від нього іменник *фешенебельність*, пов'язані з тим же англійським протопитом (англ. *fashionable* – модний), а також галицизм *фасон*. Обидва цих запозичення мають спільний латинський прототип *fassus sum/fateor* «бути визнаним». Розвиток моди, її публічність, перетворення на різновид індустрії потребують основи-категоризатора для понять і об'єктів, належних цій сфери виробничого й громадського життя України. Номінації з іншим латинським запозиченням *мода* щодо деяких понять успішно конкурують з новотворами з основою **фешн-**, проте однозначність основи **фешн-** сприяє її широкій сполучуваності як у пре-, так і в постпозиції до інших основ і слів (питомих та іншомовних), а отже, її активності у виворенні нових назв, потрібних сучасному українському професійному мовцеві. Ось низка прикладів з матеріалів КФІ: композити *фешн-бізнес*, *фешн-вечірка*, *фешн-гігант*, *фешн-глянець* (пор. їхні кореференти *журнал мод*, *модний глянцевиий журнал*), *фешн-зіюмка*, *фешн-зірка*, *фешн-індустрія* (пор. *модна індустрія*, *індустрія моди*), *фешн-критик*, *фешн-менеджмент*, *фешн-музей*, *фешн-подія*, *фешн-показ* (пор. *показ моди*, *модний показ*), *фешн-преса*, *фешн-простір*, *фешн-ринок*, *фешн-сторі*, *фешн-студія*, *фешн-тиждень* (пор. *тиждень (високої) моди*), *фешн-фотографія*, *фешн-шоу*, *фаст-фешн*, *дарк-фешн*, *етно-фешн*, *треш-фешн*, складені номінації з цим запозиченням як в субстантивній, так і в атрибутивній функції: *стиль фешн*, *медовий фешн*, *солодкий фешн*. Ю.В. Романюк у статті до слова *фешн* в описаному вище інтегральному неологічному словнику відзначила формування синонімічних пар (*фешн-зірка* і *фешн-ікона*, *фешн-світ* і *фешн-простір*), а також гіперогіпонімічних об'єднань на зразок синонімічних гіперонімів *фешн-подія*, *фешн-заходи* і співгіпонімів до них *фешн-вечірка*, *фешн-парад*, *фешн-пікнік*, *фешн-показ*, *фешн-тиждень*, *фешн-шоу*, *фешн-штурм* (АРСУН: 340–344).

Стійкості функціонування й лексикалізації аббревіатури-англізму *піар* сприяло те, що виражене нею поняття зайняло окрему «нішу» в сучасній українськомовній картині світу поруч з такими уже наявними в ній назвами стосунків особи чи організації з громадськістю, суспільством, як *реклама*, *оприлюднення*, *інформування*, *розповсюдження*, *поширення* і *презентація* в оновленому значенні «публічне представлення

чого-небудь нового для ознайомлення, реклами чи для підвищення популярності» (СМ: 95) на відміну від раніше відомого й зареєстрованого в СУМ-11 фінансового терміна *презентація* (пор.: **презентація**, *фін.* – Пред’явлення до відшкодування, виплати грошового документа (СУМ VII: 532), а також новими запозиченнями *маркетинг*, *промоушн/промоція*, *наблісіті*, професійним жаргонізмом *розкрутка*. На тлі цих позначень чіткіше окреслюється й обсяг новозапозичення *піар* як гіпероніма, узагальненого позначення зв’язків будь-якого суб’єкта (фізичного чи юридичного, приватного чи державного, особи чи групи осіб, установи, закладу, організації) з громадськістю. Водночас і воно впливає на оновлення, зокрема розширення змістового обсягу синонімічних до нього номінацій. У 2006 р. О. І. Скопненко і Т. В. Цимбалюк у «Сучасному словнику іншомовних слів» дали слову *піар* таке визначення: **піар** – те саме, що й *наблік рилейшнз 3* (система інформаційних зв’язків влади з громадськістю) (ССІС: 509). Натомість поява похідних на зразок *самоніар* або аналітичних номінацій типу *корпоративний піар* засвідчує ширший спектр засвоєння цього поняття в українській мові, передусім ширше коло залучених до такого процесу об’єктів. Це не лише площина «влада – громадськість, суспільство», а й площини «особа – громадськість, суспільство», «група, колектив, сукупність осіб, структура, організація, підприємство, заклад, установа, фірма, холдинг та ін. – громадськість, суспільство». Саме такий ширший обсяг значення цього новозапозичення з опертям на українські тексти початку ХХІ ст. зареєструвала в своєму словнику Д. Мазурик, щоправда, як і О. Скопненко й Т. Цимбалюк, надаючи перевагу варіантам транскрибованої англійської словосполучки *наблік-рилейшнз*, *наблік-рилейшн*, а не абревіатурі *піар*, створеній на її основі, хоч і вона подана в реєстрі цього джерела, пор.: **наблік-рилейшнз**, **наблік-рилейшн**, *незмін., чол.* – Стосунки з громадськістю. // Планові, тривалі зусилля, спрямовані на створення і підтримку доброзичливих стосунків між організацією і громадськістю. // Зв’язки фірми зі споживачами її продукції, один із засобів реклами... Те саме, що **піар** (СМ: 84–85). Цей обсяг поняття *піар* у 2012 р. кодифікував уже згаданий академічний однотомний «Словник української мови» за редакцією В. Жайворонка: **піар** – 1. Практика створення і втілення в свідомість привабливого для людей образу кого-, чого-н. (зазвичай представників і структур державної влади); 2. Підрозділ яко-н. організації, яка забезпечує розміщення в засобах масової інформації матеріалів, які роз’яснюють поточну мету діяльності цієї організації (СУМ-1: 762). Окресленню тенденцій розширення значення слова *піар* або з’ясуванню його можливих оцінних конотацій сприяють контексти, у яких реалізовано його нові парадигматичні відношення з іншими номінаціями, зокрема антонімічними, пор.: ...*буйним цвітом квітне не критика, а звичайнісінький піар*,

яким займаються не менш тривіальні менеджери від критики (Буквоїд – bukvoid.com.ua, 20. 11. 2012). Розмовне, іронічне, часто негативно забарвлене вживання слова *піар*, синонімічне до наявних в українському лексиконі слів *вихваляння* (і з цим же коренем *самовихваляння*, *хвастощі*, *похваляння*, *хвальба*, *похвальба*, *хвастовство*, *вихвалка*, *самохваляба*, *самохваляство*), *реклама* (*самореклама*, *рекламування*), *фанфаронство* (*фанфаронада*), *хизування*, *позування* (*позерство*), *чванство* (*чваньковитість*, *чванькуватість*) нормативні словники поки що не фіксують.

Коло понять, протиставних піару, в складі опозиції «істинне (справжнє, реальне, правдиве) : піар» унааявнюють і такі діагностичні контексти їхнього вживання, як «це піар, а не...» або «піар чи ...». Ось лише кілька прикладів таких антонімів з українських інтернет-ресурсів, які відбивають сучасну мовну практику: *Трамвай на Сихів* (район Львова – С. К) *це лише «дикий піар», а не вирішення транспортної проблеми* (Західна інформаційна корпорація – www.zik.ua, 9. 09. 2016); *«Ракетний щит» України: піар чи інвестиція в обороноздатність?* (Радіо Свобода – www.radiosvoboda.org, 7. 01. 2017). Формування в новозапозиченні піар виразного негативного оцінного значення неминуче відбиває реалії життя сучасного українського суспільства, зокрема залежність, ангажованість його медіа-індустрії, сфери реклами й політтехнологій від влади й політичних позицій їхніх власників.

Такі свідчення «орозмовлення» й різнобічного оцінювання цього нового запозичення, його впливу на вже наявні номінації близьких понять в концептуальному полі «зв'язки суб'єкта з громадськістю» доводять активну присутність англізму *піар* у свідомості сучасних українських мовців, його вагу в суспільному житті. Вхідження слова *піар* до українського лексикону й процес його усталення в ньому неминуче позначилися й на семантиці інших лексем на позначення процесів поширення інформації в суспільстві, формування громадської свідомості.

Усталенню запозичень часом сприяє їхня форма, зручніша для словотворення як одного з провідних способів номінації в українській мові. Спостерігаємо це на прикладі транслітерованого анлізму *медіа*, на основі якого українці нині активно вербалізують сферу засобів масової інформації. Це засвідчують як прості афіксальні, так і складні новотвори: *медійник*, *медійниця*, *медійний*, *антимедіа*, *гіпермедіа*, *супермедіа*, *медіабізнес*, *медіаіндустрія*, а також оцінні лексеми *медіабомонд*, *медіакілер*, *медіазброя*. Абревіатури *ЗМІ* (*засоби масової інформації*), *ЗМІК* (*засоби масової інформації та комунікації*) та *ЗМК* (*засоби масової комунікації*), як засвідчив їхній функціональний потенціал, змодельований у статті інтегрального словника, мало придатні для словотворення. Деривати від них становлять здебільшого наслідки мовної гри, так званого шарадного словотворення, за якого відбувається незвичний розклад слова, пор.

ЗМій (інформаційний ЗМій – оцінна назва засобів масової інформації і непохідна назва плазуна *змій*), *ЗМіст* (досвідчений ЗМіст – журналіст, представник засобів масової інформації і віддієслівний безсуфіксний іменник *зміст*) (АРСУН: 142).

Інтегральний підхід до моделювання нової лексики, реалізований в описаному словнику «Активні ресурси сучасної української номінації», дає змогу дослідникам уявити в когнітивному просторі сучасної української мови стан вербалізації нових понять та дальшої вербалізації понять, уже відомих, створити основу для визначення ступеня й характеру функціонування нових номінацій у мовній практиці та тенденцій їх усталення в системі мови. Завдяки моделюванню функціонального потенціалу лексичних і словотвірних інновацій у тексті й системі сучасної української мови словник уявив ступінь їхньої активності у певних поняттєвих полях, їхнє місце і роль у мовній картині світу сучасних українців. Запропонований формат статей може слугувати об'єктивним підґрунтям для системного оновлення реєстрів загальнономовних тлумачних і аспектних словників, підготовки нових теоретичних і практичних граматик української мови, нової редакції українського правопису, створення підручників і посібників для навчання української мови як рідної та іноземної на всіх рівнях загальної і спеціальної освіти. Такий формат можна використовувати в лексикографії для збирання та опису інновацій різних типів і побудови лексичних картотек нового типу – картотек «портретів» мовних одиниць. Інновації, що з'явилися в українській мові за роки незалежності України, доводять активний розвиток її словникового складу, формування нових лексичних і словотвірних ресурсів мови для задоволення когнітивних та комунікативних потреб мовців, їхніх нових мовних смаків та уподобань.

Література

- АРСУН – КАРПІЛОВСЬКА, Євгенія, Лариса Кислюк, Ніна Клименко, Валентина Критська, Тетяна Пуздірева, Юлія Романюк. *Активні ресурси сучасної української номінації: Ідеографічний словник нової лексики*. Євгенія Карпіловська (ред.). Київ: ТОВ «КММ», 2013.
- [ARSUN – KARPİLOV'S'KA, Èvgeniâ, Larisa Kislûk, Nina Klîmenko, Valentina Kritis'ka, Tetâna Puzdirêva, Ûlîâ Romanûk. *Aktivni resursi sučasnoï ukrains'koï nominacii: Ideografičnij slovník novoï leksiki*. Èvgeniâ Karpilovs'ka (red.). Kiïv: TOV «KMM», 2013]
- БАЛОГ, Валентина, Ніна Лозова, Лідія Тименко, Оксана Тищенко. *Нові й актуалізовані слова та значення. Словникові матеріали (2002–2010)*. Оксана Тищенко (ред.). Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010.

- [BALOG, Valentina, Nina Lozova, Lidiâ Timenko, Oksana Tišenko. *Novi j aktualizovani slova ta značennâ. Slovníkoví materialí (2002–2010)*. Oksana Tišenko (red.). Kiïv: Vidavničij dim Dmitra Burago, 2010]
- ВІНЯР, Ганна, Любов Шпачук. *Словник новотворів української мови кінця ХХ століття*. вип. 2. Кривий Ріг: Криворіз. держ. пед. ін-т, 2002.
- [VINĀR, Ganna, Lûbov Špačuk. *Slovník novotvoriv ukráins'koï movi kincâ HH stolittâ*. vip. 2. Krivij Rìg: Krivoriz. derž. ped. in-t, 2002]
- ГОЛОВАШУК, Сергій. «Позасловникова лексика в творах Олеса Гончара». *Мовознавство* 6 (1988): стр. 32–40.
- [GOLOVAŠUK, Sergij. «Pozaslovníkova leksika v tvorah Olesâ Gončara». *Movoznavstvo* 6 (1988): str. 32–40]
- ГС – КРИТСЬКА, Валентина, Тетяна Недозим, Лариса Орлова, Тетяна Пуздирева, Юлія Романюк. *Граматичний словник української літературної мови. Словозміна*: Ніна Клименко (ред.). Киïв: Видавничий дим Дмитра Бурого, 2011.
- [GS – KRITS'KA, Valentina, Tetâna Nedorim, Larisa Orlova, Tetâna Puzdirêva, Ūliâ Romanûk. *Gramatičnij slovník ukráins'koï literaturnoi movi. Slovozmîna*: Nina Klímenko (red.). Kiïv: Vidavničij dim Dmitra Burago, 2011]
- ЗЕМСКАЯ, Елена. «Активные процессы современного словопроизводства». *Русский язык в конце ХХ столетия (1985–1995)*. Елена Земская (ред.). Москва: Языки русской культуры, 2000. Изд. 2: стр. 90–141.
- [ZEMSKĀĀ, Elena. «Aktivnye processy sovremennogo slovoпроизводства». *Russkij âzyk konca XX stoletîâ (1985–1995)*. Elena ZemskâĀ (red.). Moskva: Âzyki russkoj kul'tury, 2000. Izd. 2: str. 90–141]
- КАРАУЛОВ, Юрий. *Лингвистическое конструирование и тезаурус литературного языка*. Москва: Наука, 1981.
- [KARAULOV, Ūrij. *Lingvističeskoe konstruïrovanie i tezaurus literaturnogo âzyka*. Moskva: Nauka, 1981]
- КАРПІЛОВСЬКА, Євгенія. «Динаміка сучасної української мови в словниках нового покоління (проект серії словників нової української лексики)». *Українська мова* 3 (2004): стр. 3–29.
- [KARPILOVS'KA, Êvgeniâ. «Dinamika sučasnoi ukráins'koï movi v slovníkah novogo pokolinnâ (proekt seriï slovníkiv novoï ukráins'koï leksiki)». *Ukráins'ka mova* 3 (2004): str. 3–29]
- КАРПІЛОВСЬКА, Євгенія, Лариса Кислюк, Ніна Клименко, Валентина Критська, Тетяна Пуздирева, Юлія Романюк. *Вплив суспільних змін на розвиток української мови*. Євгенія Карпіловська (ред.). Киïв: Видавничий Дим Дмитра Бурого, 2017.
- [KARPILOVS'KA, Êvgeniâ, Larisa Kislûk, Nina Klímenko, Valentina Krits'ka, Tetâna Puzdirêva, Ūliâ Romanûk. *Vpliv suspil'nih zmin na rozvitok ukráins'koï movi*. Êvgeniâ Karpilovs'ka (Red.). Kiïv: Vidavničij Dim Dmitra Burago, 2017]
- КЛИМЕНКО, Ніна, Євгенія Карпіловська, Лариса Кислюк. *Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі*. Ніна Клименко (ред.). Киïв: Видавничий Дим Дмитра Бурого, 2008.
- [KLÍMENKO, Nina, Êvgeniâ Karpilovs'ka, Larisa Kislûk. *Dinamični procesi v sučasnomu ukráins'komu leksikonî*. Nina Klímenko (red.). Kiïv: Vidavničij Dim Dmitra Burago, 2008]
- ЛЕВОНТИНА, Ирина. «Слова-свидетели». *Мова тоталітарного суспільства*. Киïв: Центр близькосхідних досліджень, 1995.

- [LEVONTINA, Irina. «Slova-svideteli». *Mova totalitarnogo suspil'stva*. Kiïv: Centr bliz'koshidnih doslidžen', 1995]
- НЕЛЮБА, Анатолій. *Лексико-словотвірні інновації (2008–2009): Словник*. Харків: Харків. іст.-філолог. т-во, 2010.
- [NELŪBA, Anatolij. *Leksiko-slovotvirni innovacii (2008–2009): Slovnik*. Harkiv: Harkiv. ist.-filolog. t-vo, 2010]
- НЕЛЮБА, Анатолій, Євген Редько. *Словотворчість незалежної України (2012–2016): Словник*. Харків: Харків. іст.-філолог. т-во, 2017.
- [NELŪBA, Anatolij, Èvgen Red'ko. *Slovotvorčist' nezaležnoj Ukraini (2012–2016): Slovnik*. Harkiv: Harkiv. ist.-filolog. t-vo, 2017]
- Новые слова и значения: Словарь-справочник по материалам прессы и литературы 60-х годов*. Надежда Котелова, Юрий Сорокин (ред.). Москва: Советская энциклопедия, 1971.
- [*Новые слова i značeniâ: Slovar'-spravočnik po materialam pressy i literatury 60-h godov*. Nadežda Kotelova, Ūrij Sorokin (red.). Moskva: Sovetskaâ enciklopediâ, 1971]
- ОТАШЕВИЋ, Ђорђе. *Велики речник нових и незабележених речи*. Београд: Алма, 2003.
- [OTAŠEVIĆ, Đorđe. *Veliki rečnik novih i nezabeleženih reči*. Beograd: Alma, 2003]
- СКЛЯНИЧЕНКО, Ганна, Василь Чернецький. *Словничок лексикографічно не зареєстрованих українських слів гібридної структури*. Кіровоград: Кіровоград. держ. пед. ін-т, 1986.
- [SKLĀNIČENKO, Ganna, Vasil' Černećkij. *Slovničok leksikografično ne zarejstrovanih ukraïns'kih sliv gibridnoj strukturi*. Kirovograd. derž. ped. in-t, 1986]
- СМ – МАЗУРИК, Данута. *Нове в українській лексиці. Словник-довідник*. Львів: Світ, 2002.
- [SM – MAZURIK, Danuta. *Nove v ukraïns'kij leksicì. Slovnik-dovidnik*. L'viv: Svit, 2002]
- СНУ – НЕЛЮБА, Анатолій. *Словотворчість незалежної України (1991–2011). Словник*. Харків: Харків. іст.-філолог. т-во, 2012.
- [SNU – NELŪBA, Anatolij. *Slovotvorčist' nezaležnoj Ukraini (1991–2011)*. Slovnik. Harkiv: Harkiv. ist.-filolog. t-vo, 2012]
- ССІС – СКОПНЕНКО, Олександр, Тетяна Цимбалюк. *Сучасний словник інішомовних слів*. Київ: Довіра, 2006.
- [SSIS – SKOPNENKO, Oleksandr, Tetâna Cimbalûk. *Sučasnij slovnik inšomovnih sliv*. Kiïv: Dovira, 2006]
- СТЕПАНЕНКО, Микола. *Політичне сьогодення української мови: актуальний перифрастикон*. Харків: Видавець Іванченко І. С, 2017.
- [STEPANENKO, Mikola. *Politične s'ogodennâ ukraïns'koï movi: aktual'nij perifrastikon*. Harkiv: Vidavec' Ivančenko I. S, 2017]
- СТИШОВ, Олександр. *Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації)*. Київ: Пугач, 2005.
- [STIŠOV, Oleksandr. *Ukrains'ka leksika kincâ HH stolittâ (na materialì movi zasobiv masovoi informacii)*. Kiïv: Pugač, 2005]
- СТРУГАНЕЦЬ, Любов. *Динаміка лексичних норм української літературної мови ХХ століття*. Тернопіль: Астон, 2002.
- [STRUGANEC', Lûbov. *Dinamika leksičnih norm ukraïns'koï literaturnoj movi HH stolittâ*. Ternopil': Aston, 2002]
- СУМ-1 – *Словник української мови*. Віталій Жайворонок (ред.). Київ: Просвіта, 2012.

- [SUM-1 – *Slovník ukrajinš'koj movi*. Vitalij Žajvoronok (red.). Kiïv: Prosvita, 2012]
- СУМ-11 – *Словник української мови*. Т.І-ХІ. Київ: Наукова думка, 1970–1980.
- [SUM-11 – *Slovník ukrajinš'koj movi*. Т.І-НІ. Kiïv: Naukova dumka, 1970–1980]
- ТАРАН, Алла. *Конкурування номінацій у сучасній українській літературній мові: тенденції стабілізації нової лексики*. Черкаси: Видавець Чабаненко Ю, 2011.
- [TARAN, Alla. *Konkuruvannâ nominacij u sučasnij ukrajinš'kij literaturnij movi: tendencij stabilizacij novoj leksiki*. Ćerkasi: Vidavec' Ćabanenko Ū, 2011]
- Толковый словарь русского языка конца ХХ в.*: Галина Скляревская (ред.). *Языковые изменения*. Санкт-Петербург: Фолио-Пресс, 2000.
- [*Tolkovuj slovar' russkogo âzyka konca XX v.*: Galina Sklârevskaâ (red.). *Âzykovye izmeneniâ*. Sankt-Peterburg: Folio-Press, 2000]
- ТУРОВСЬКА, Людмила, Лада Василькова. *Нові слова та значення: словник*. Київ: Довіра, 2008.
- [TUROVS'KA, Lûdmila, Lada Vasil'kova. *Novi slova ta znaĉennâ: slovník*. Kiïv: Dovira, 2008]
- УЛАСЕВИЧ, Вікторія, Наталія Даўгулевіч. *Беларуска-рускі тлумачальны слоўнік новых слоў і новых значенняў слоў*. Мінск: Аверсэв, 2013.
- [ULASEVIĆ, Viktoriâ, Natal'â Daŭguleviĉ. *Belarуска-ruski tlumaĉal'ny sloŭnik novyh sloŭ i novyh znaĉennâŭ sloŭ*. Minsk: Aversëv, 2013]
- ЯНКО-ТРИНИЦКАЯ, Надия. *Словообразование в современном русском языке*. Москва: Индрик, 2001.
- [ÂNKO-TRINICKAÂ, Nadiâ. *Slovoobrazovanie v sovremennom russkom âzyke*. Moskva: Indrik, 2001]
- HORECKÝ, Jan, Klára Buzássyová, Jan Bosák. *Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny*. Bratislava: Veda, 1989.
- MARKOWSKI, Andrzej. «Jawne i ukryte nowsze zapożyczenia leksykalne w mediach». W: Jerzy Bralczyk, Katarzyna Mosiołek-Kłosińska (red.). *Język w mediach masowych*. Warszawa: UN-O, 2000: s. 96–111.
- MARTINCOVÁ, Olga (red.). *Nová slova v češtině: Slovník neologizmů*. Praha: Academia, 2004. Vyd. 2.
- OHNEISER, Ingeborg (red.). *Słowotwórstwo/Nominacja*. Innsbruck: Univer. Innsbruck; Opole: Uniwer. Opolski, 2003.
- VASIĆ, Vera, Tvrtko Prčić, Gordana Najgebauer. *Rečnik novijih anglicizama: du you speak anglosrpski?* Novi Sad: Zmaj, 2001.

Јевгенија А. Карпиловска
Институт за украјински језик Националне академије наука Украјине, Кијев

ПРИСТУП ОПИСУ ИНОВАЦИЈА
У САВРЕМЕНОЈ УКРАЈИНСКОЈ НЕОГРАФИЈИ

Резиме

Интензивни развој украјинског језика на прелазу из XX у XXI век, на који су утицали његови нови статус државног језика независне Украјине, кардиналне промене у украјинском друштву и његова отвореност према процесима глобализације, послужио је као узрок настанка нових дисциплина у украјинској лингвистици – неологије и неографије. У оквиру њих су формирана два узајамно повезана приступа анализи и лексикографском опису нових језичких јединица (иновација) – диференцијални и интегрални. Први подразумева истраживање иновација у поређењу с већ постојећим јединицама језика, разраду критеријума за одређивање њихових типова према обележјима новине у језичком систему и тексту. Други приступ оријентише се на проучавање степена стабилности иновација у савременом украјинском језику и важности појмова које оне вербализују у концептуалној и језичкој слици света савремених Украјинаца. Показатељ степена стабилности иновације представља њен функционални потенцијал у језичкој делатности друштва. Њега чини укупност јединица које с иновацијом улазе у парадигматске, синтагматске и епидигматске (деривационе) односе.

Анализа речи као централне јединице украјинске номинације, предикације и оцене пружа могућност да се установе другачији типови језичких иновација. У савременом украјинском лексикону заступљени су следећи типови неологизама: нове творенице, нове позајмљенице, неосемантизми, неографизми, актуализоване и враћене речи. Примена диференцијалног приступа сврсисходна је на етапи прикупљања новог језичког материјала, док је интегрални приступ потребан у етапи одређивања иновација које су се усталиле у језику и које су способне да буду ресурс за попуњавање његовог општег речничког фонда. Резултати анализе нове лексике представљају диференцијални и интегрални речници неологизама.

Кључне речи: украјински језик, неологија, неографија, диференцијални речник, интегрални речник, иновација, неолексема.

Ievgeniia A. Karpilovska
Institute for the Ukrainian language at the NAS of Ukraine, Kyiv

THE APPROACHES TO THE DESCRIPTION OF INNOVATIONS
IN THE MODERN UKRAINIAN NEOGRAPHY

S u m m a r y

The intensive development of the Ukrainian language at the turn of the 21st century due to its new status as the official language of independent Ukraine, the essential changes in Ukrainian society and Ukraine's openness to globalisation have led to the forming of new disciplines in Ukrainian linguistics – neology and neography. They present two interconnected approaches to the analysis and lexicographic description of new language units (innovations) – the differential and the integral approach.

The first approach involves the study of innovations in comparison with the existing units of the language, the search of criteria for determining their types by the features of their novelty in the language system and in text. The second approach focuses on the degree of stability of innovations in modern Ukrainian, i.e. the importance of concepts they verbalise in the conceptual and the linguistic worldview of the modern Ukrainians. The functional potential of a certain innovation in the linguistic activity of a society is an indicator of the degree of its stability in the language. It is a set of units consisting of innovation by paradigmatic, syntagmatic and epidigmatic (derivational) relations.

The analysis of the word as the basic unit of Ukrainian nomination, prediction and evaluation enable the identification of other types of language innovations. The modern Ukrainian lexicon presents the following types of neologisms: new derivatives, new borrowings, neosemanticisms, neographisms, actualised and returned words. The application of the differential approach is advisable when gathering new language material, whereas the integrated approach is necessary when identifying the stabilised linguistic innovations, as it can be a resource for replenishing the general lexicon of a language. The results of the analysis of this new lexicon are presented in the differential and integral neological dictionaries.

Keywords: Ukrainian language, neology, neography, differential dictionary, integral dictionary, innovation, neolexeme.